

1

श्रीराम

२
॥३॥

नमो

कनकाभरणे पुत्रविरहनिवर्तयानुत्तम कल्पयुग्मगिरिकाचोदनुत्तम
 यापि नोऽप्यत्रान्तरे हि नः कश्चिद्विद्वान्निर्वासमुपागतः दिव्यमानस्वते
 निर्मूर्तिमानिवयावकः क्षरेदशमुपागम्य पुण्यो जाशिवन्तरे देव
 भिरनुष्ठास्य स मुत्थाय स सममम तन्नेतुल्यनन्ति विभित्ताप्रत्येक
 मानिन्पुद्गलसोद्विज्जन्तौ अव्येधव्याश्रितमारादताभ्यस्तोभापस
 पताम् तन्नेतुल्यगवतीभात्राप्रचित्तसहमिदं विप्राय निदं प्रददौ ॥३॥
 सत्वाप्योऽभिवन्दनम् आशिवं प्रददौ विप्रश्चुभेधर्मवतीभव ता
 न्नेतुल्यगुणवतीपुनः प्रत्याययौ गृहम् मात्रे निवेदयामास चाशिव
 निमयेऽदित्ता तथैव गम्य मुच्य विप्रस्तामभितरपरश्रुत्योशिवन्त
 वतीसन्निजो प्रत्युपाय धनवत्पुत्राव प्रसीदन् गम्यत विप्रवचने मेव धारय
 त्तिवाभ्यः प्रकाताभ्यो मेव दत्तावराशिभ्यः अव्येधव्यवती पुत्रतुरसोभा

३
३

तातनयमभोजार्थं विधाय तत्र प्रणम्य तिष्ठन् वत्स्य कर्त्तव्यं एवमभ्युपगम्य
जासितमुपभोग्यं स्वयं लेख्यं भुञ्जीयेत् तस्यास्तन्निधेयं मां चिन्तय
दिज एवावच्छेदयत्वेनाहिंसां कुर्वन् यदा भयति शोभते सोऽहं स एव त्वत्वे
त्यन्तरं ये ध्वजं भुञ्जन्त इत्युक्तं वाचं कासात्तमात्ययाव्याताकाज
तिः कुर्वन् स्थितिः तस्यावरमहमाजनकां विस्तारश्च ते दिज एवाव
साको सारं ज्ञेयं जातिस्वभावादि यावत्तरे स्थित्य सावेदापातिते गह
नन्दा ये ध्वजं भुञ्जन्त इत्युक्तं वाचं सारं सारं मित्ता मतीक्ष्णं धन
वत्स्य विपुत्रेभ्यः प्रोच्य च वत्स्यं नन्दा धनवत्स्यं वाचं इयं दुर्लभा भित्तु श्रीः पु
त्रेभ्यः विहितं मम अस्यास्त्वं निवसुम ह्येत्युक्तं नित्यं भित्तु रागा इयं स
पदी मम विधाय तत्र प्रणम्य तिष्ठन् वत्स्य कर्त्तव्यं प्रतीकारं तिष्ठ ह वेत्स्य मां सत्यं वतीश्वरा
क्रमेण गन्तव्यं यदा तदा वेध्वजं भुञ्जन्त पुत्रा पुत्रः पुत्रसाधनं ते सोऽहं

उपलब्धिकाः सुताया प्रसूतायास्तु विपरितन्वयो दितम मदेव न वती भूय
 दितुदीर्घा पुनः पुनः आशु प्रपुलात्ता सा भविष्येति ररात्तद हि जनुज च
 धन्या सित्य नूनवती अमता अविता व्यता यथा योग्य प्रपुलेष मया वि
 शो दुहितुस्तव दूषं सप्तपदे मध्ये विधव स्यम वा म्पति धनी वर रा म त्व च कत
 व्यसो र म त्वा अतो मया मारिता व पुनैध न वती नय द व म्पत्यो ध त र ती वित्त
 अलित नो वता इवा व व व न ती न प्रलिप्य पुनः पुनः धन व ल्यु वा वे निहारा रा
 निज श्रेष्ठ वेध वं च पुनः स्याति इयं सप्तपद म्पति नो न कतु रा या वे विज एवा वे
 अतया पूजनु विस म्पार पुनः पुनः स इत्यसो न्या सतः मो ल्य स्या न्ने पुनः
 एता सौमित्र रा जीते न प्रते नात्रैव जेजति अथ य मुभद्र ज्यं च त स ना
 न्त र विम मते हेत न ने प दे व स्या कते न व स्या य त्पु रा इ य न्तु मूढ य स्ति न
 वेध वं च म्प रा स्याति माता स दू ल्य मात्र स्य प्रभा ये रा भयं दुजे जा

三

प्र
प्रशम्यमानस्य गुणसु प्रलब्धे सति तत्त्वज्ञानं पदार्थमध्यमम्
सोऽयं निर्दिष्टं नैव तैरभ्यासमिति चेत् एतत्तु मयुधिज्ञत्रप्रकाशः
मन्त्रोद्दिष्टः सदेष्टु सुविस्तीर्णं न्यायं धर्ममयं नित्यं तत्कठनसमा
सीना गंधैरजस्य प्रायकाः तेषां सभोजयामासुः कोमलं मन
सोऽपि तत् स्वकायं दुःखमासा गंधैरजसु ते सुप्तः यस्तथा दत्तत्वेति
त्वात्ताभ्यां नीतत्वे दत्तं दत्तेभ्यो नीतं सुप्तं रूपं यातस्य प्रायः
पप्रच्छ च तत्तु गंधैरप्रायकाः स्निहति धूलैः गंधैरप्रायै रक्षन्तं सुप्तं तेषु
जा भवेत्तः सुधिना च पि आनीतं कोमलं मासं भवद्वोगं मिदं मया क
यका पुत्रुः एतत्तत्त्वज्ञानं तत्त्वज्ञानं मानयो बद्धो तिष्ठतः तयो रित्येकं ता
रमाः कथं भुञ्जामहे ययम् एतच्चुत्वा स गंधैरसुप्तं पया विष्टमा
नसः तयो रित्येकं ता रमाः कथं भुञ्जामहे ययम् एतच्चुत्वा स गंधैरसुप्तं पया विष्टमा

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । अथ श्रीकृष्णार्जुनसंवादे ।
अर्जुन उवाच । धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे समवेता युयुत्सवः
काङ्क्षन्तः पाण्डुपुत्रो वीर्यवान् । द्रुपदश्चेकितानः कौरव-
समाधिनः । मामादिमान्सु पाण्डवो जयद्रथसहस्रशः ।
बलैर्विभूषितास्ते त्वया प्रदीपिताः । शिरसाश्चक्रैश्च
विभूषितास्तस्मात्पाण्डुपुत्रो विना । हतचित्तो बभूवुः ।
उवाच ॥ धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे समवेता युयुत्सवः ।
काङ्क्षन्तः पाण्डुपुत्रो वीर्यवान् । द्रुपदश्चेकितानः कौरव-
समाधिनः । मामादिमान्सु पाण्डवो जयद्रथसहस्रशः ।
बलैर्विभूषितास्ते त्वया प्रदीपिताः । शिरसाश्चक्रैश्च
विभूषितास्तस्मात्पाण्डुपुत्रो विना । हतचित्तो बभूवुः ॥

पारस्यभद्रधुता पापजातिवहस्यमानावजवी सर्वतोद्दिनैकयन्त्र
 म्भ्रातराभिभूता विदुर्मेविधिर्धृतिश्चिचस्कापुत्राव एवागुणवती
 नाभस्वसाममसुशोभना अस्यासप्तवर्षमधिर्वैध्वान्यं माप्यते
 तयसातित्यमात्रेण भवेद्वैध्वान्नान्नम अतोहेतोः साहस्यस्वादस
 कर्मकरोवतो सोमोवाच अतः परनकर्तव्ययास्योमितवैशा सनात
 ऋतुत्वात्तथेत्युक्ता उहमागस्य सुधाभ्यः प्रत्युवाच यः काश्चि
 न्नाभराज्यऽस्मिन् अभियाने मानेन धेयित तथैयं रक्षितैषस्मयावद
 गमनेमम कस्यचिद्वृत्तात्केचित्तदाचयः कदाचन तथेत्युक्ता सु
 धामिस्ससा सोमोवाच महाम्यधिं ययमुत्तारयामास हरणेन पुत्रको स्वय
 भासमागिरा साततारमहाकायम् प्राहाहान्ता मुनी सोमा द्रव्याधि
 नयती शुभम् प्रष्टुं पूजयामास वाजिपामकरोन्मप अत्राने

यद्योक्तं भोक्तृक्रियामिदं पारमुत्तारिध्यामिजलधिप्रालयेतु
 नतोराश्याभ्यांतीतायामुदितेयदिवाकरे पारमुत्तारितोतेतुमध्वर
 जेतवेजिनसंहलक्ष्यमागत्यस्थितेसोमागहान्तिकेतनप्रत्युपस
 मयस्यदामदुल्लभसंराःलेलेपनश्चक्रतुल्लभततथासेरिनमतिरुपमिद
 धनोत्तरप्रयुक्तसम्बलरीययोस्तुवापुत्रान्समारुपसोमापमहविस्मिता
 माञ्जनेनलेपनकोत्रप्ररोतिममप्रवृत्तामएकदेवात्रजगदसर्वका
 र्यमिदं हिनः एकद्वारजकोसोमनिभृतसंस्थितातिशिरद्वर्ध्यासरो
 ध्यामाञ्जनेयन्तीगहोक्तारामविम्वतीमकुलाम्प्रतिनातरञ्जुपुदुग
 तमसोमापप्रवृत्तौगत्याकोपुवाकःअनेममपुत्रतुल्लभतयापमवाचक
 म्प्राप्तपुत्रकोमोसकदरापुष्पात्रं कुर्वः प्रागताम्राजंनसोमोवावे
 द्यथास्मिहंतनोव्यास्मिधामिरोगहान्तिकैः ककुतंहस्तयास्वामिधा

श्रीराम

६

६

६

स्थाः प्रथमन्तजयाप्रताः पुनस्त्यामी मृतस्तस्या जामाता इतना नतर
तथैव हिता ससर्वस्नुषामि स्ते प्रयत्नतः श्रीविहंतपुर श्रीरन्त
अधिरो धनः आगच्छन्त्या न्तरातस्या सोमाया रात्रिता पुरि अमाव
स्यावभूषा यमृतसञ्जीविनी तपिः तादृशततो यान्ति यद्वा कवि
त्तरापीय त्रैलोक्यभारभरा कृता प्राह चेति प्रदुःखिता यद्वा पात्रे अयता
इयमेव पुत्रि नूतनभारो सिरस्थित एतद्भारभरा कृता जीवत संतप्य जा
मिच सोमोपाच अमावस्या च हेतु सोमवारयुता तिथिः त्रैलोक्यस्य
शान्तचनियमो यमया सतः पुनर्दृष्टीयन्ती सामूल्यभारवती स्निग्धम् ॥
सायुषा वायता म्युत्रि त्रैलोक्यभारो महानिति अयता यद्वा रात्रिता
पि यस्या म्यहन्ता सोमोपाच अधरूपा मूलन स्य शान्ति कथम् भूत ॥
भीष्म उवाच ॥ ततोऽयं त्रैलोक्यपात दीतीरमथो निमिषा ला विष्णुं स

रेणियत्वामीतनोदेवान्तेत्यसुः सदृशस्यमाप्तेतुं जगाम यद्विर्गोमिति अ
 निनायवेरनत्रेवसम्मसुतसुधीः प्राणलंनुद्वेषमीरांगुलेन सदृशं स्वसुः
 ततस्सारजकी सोमायेवाहिमकारयत् सुखमेवमुन हित्रेदेवसामीस्य
 कल्पकाम् ददौ तस्मै गुणवतीं तस्मै गुणिते तु दुःशमणे ततो येवाहिमं क
 म्दुपमातेहतासने तत्र सप्तपथे मध्ये तु दुःशमी मृतस्तदा रक्षुः पान्ध
 वा सर्वे स्थिता सोमा निरुक्तो आकम्प्यत्सु महानाहो लोकानान्तेत्र
 पश्यताम् धनवत्याः पश्यन्तः साधुतरानेव भावजम् पुराणसङ्कल्पमि
 धिवद्दोष्ट्युविताशनम् दुःशमी ततः पश्चाद्दतरा जग्मे माधतः अथोयस
 लक्ष्मीं सुप्रवत्सुदोत्पितः एवं विवाहंति र्वर्षवृत्तराजंति ये च वै आमन्त्रि
 ता धनवत्या सोमा प्रायाद्दुःशमीति एवं सारजकी सोमा जीवयित्वा मृत
 निजम् चवालेहस्यम् पूर्णकामाश्च मनिराम् अत्रानोरेगहेत

नमो भगवते सर्वानि क्रियतामय प्रतराज विधानतः भविष्यति तत्रैधव्यं
 सोमाय च भविष्यति भीष्म उवाच सुधास्तः कारयामास तदा सोमा प्रत
 श्वरं भोक्ता भोगा नय हस्तत्र पुत्रयोः शारिभिसह ते च सर्वे युता सोमा विष्णु
 लोकं मया यसा एतत्ते कथितं प्रार्थयिस्व रेता मया तय महात्म्यं प्रतराजस्य
 मत्पुत्रोर्मय विलाशानं सोमा प्रभाव संमुक्तं वृत्तं वैधव्यं कुरुते बुधिविर
 उवाच अस्तु वृत्तं राक्षस्य कथि धिर्जिह्व विस्तरात् कर्त्तव्यं नेत कालेन
 नारिभिः पुत्रुवेराया भीष्म उवाच अमावस्य तिथिः पार्थ सोमया युता
 यदा तदा पुरायतमः कालो देवानां मपि दुर्लभः प्राप्त उपपाय यान्ति हि त्वासा
 नं जलो शये स्नात्वा मोक्षे कैशे पय रिधाय शितं तव पापा इव स्युः स
 स्य समीपं कुतुबेन न अश्वत्थ मूलं कर्त्तव्या विष्णु पूजो समं त्रका अथ
 लोकं यत्न नूतन यमसि सिद्धयं का भितो न्यादि मया त्वेही जाय विस्मयत न

मयश्चैश्वर्यमभिः प्रदत्तम् । सावकारं महाभाग तदेवाद्ये तं कृतं यदा
 प्रदत्तम् । तत्तत्सर्वं धर्मस्तथा तदा जीवितं यत्तत्तज्जामातृपतिपुत्रकाः
 नजं श्रीसमायेतं नतं दूरं विरोधतेः । यथा यानां महाभाग तस्मात्
 भवतं मूर्ति जीवितं मूर्ति भस्मीयं नयामातृपतिपुत्रकाः तदा कृतं यदा
 साद्य जगाम मयश्चैश्वर्यमभिः प्रदत्तं यत्तत्तज्जामातृपतिपुत्रकाः
 सुधापुत्रः मतास्ते नयामातृपतिपुत्रकाः । जीवितं तस्मात्तज्जामातृपतिपुत्रकाः
 यि मतास्ते च यथा वदे सोमो यावत्तु गायत्ये नयामातृपतिपुत्रकाः
 मतास्ते नयामातृपतिपुत्रकाः । तदा कृतं यदा मयश्चैश्वर्यमभिः प्रदत्तं
 तथापि अपि विष्णुमयं यत्तत्तज्जामातृपतिपुत्रकाः । यथा यानां महाभाग तस्मात्
 त्र्यः कृतं मयश्चैश्वर्यमभिः प्रदत्तं यत्तत्तज्जामातृपतिपुत्रकाः । जीवितं तस्मात्तज्जामातृपतिपुत्रकाः
 यदि कश्चित् प्रमादेन विषयेन यदा तदा सोऽपि व्रतप्रभावेण विरक्तः स्यात्

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

एवं पूज्य गोविन्द पीतवस्त्राहितैः फलैः कुण्डुमेघविधिभिरेवेयमव्यभो ज्ये
 स्तथापदे अथवा पूजनं कांक्ष्यं प्रोक्तं भक्तैः साधारणं च अथवा सर्वसाधारणं
 गोविन्दस्य सदाप्रिय अथवा चरमेया ध्वजैः राजनमोस्तुते अथवा च स्येन
 मः सोमया रायनमः एव पूजा विधिं कृत्वा ततो दद्यात् प्रदक्षिणाम् नैवेद्यं
 कंकाचं तैलं हिरण्यं च भक्तिं तथा कास्प्यान्तथाताम्रमपि पूर्य पश्येत्
 गृहीत्वा भक्तैः कांक्ष्यं प्रादक्षिण्येन पिप्पले तावत् प्रदक्षिणं कांक्ष्यं पाचयेत्
 घृतं शतं मूलं तत्तत्समस्तं च विष्णुपुराणीयः प्रदीयते नवैधयमवाप्नोति
 किंचिद्भुञ्जान्ता तरेप्यिताम् प्रोत्नोति तात्र संदेहो धृतराज प्रभायतः सा
 ज्ञातकी जात्या शोकाचारविपुर्जिता तादृक् प्रभायसजाता नापराधरा
 यणा किंपुनर्भीरुणि रत्नी चेश्वराय दिजायते धृतराज मिदं राजदेव
 धृत्वा न्नादिमुपातिता भीष्मा उवाच एव ते कथितं भूपधृतं राजवि